

- Naulko, V. 1975. *Razvitiye mezhetnicheskikh svyazei na Ukraine [Development of Interethnic Contacts in Ukraine]*. Kiev. [in Russian]
- Compiled by I. Vynnychenko & V. Horovyi. 2003. *Natsional'ni menshyny v Ukraini: informatsiyno-bibliohrafichnyi pokazhchik [National Minorities in Ukraine: Information-Bibliographic Index]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Panchuk, M. 2012. *Politolohichni rozvidky [Studies of Political Science]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Rafalskyi, O. 2018. *Konsolidatsiya ukrayinskoho suspil'stva: etnopolitychnyi vymir [Consolidation of Ukrainian Society: Ethnopolitical Dimension]*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Yakubova, L. 2019. *Natsional'ni menshyny Ukrainy: poshuky mistsia v modernomu ukrayins'komu proyektі (1991–2013). Zbirnyk naukovykh materialiv [National Minorities of Ukraine: Search for the Place in Modern Ukrainian Project (1991–2013). Collected Scientific Papers]*. Kyiv. [in Ukrainian]

УДК [94:30](=16):37.091.64«1991/2000»
DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220192

Козак О. В.

ORCID: 0000-0003-4283-8824

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна.

O. Kozak

V. N. Karazin Kharkiv National University

**СОЦІАЛЬНА ІСТОРІЯ
ПІВДЕННИХ ТА ЗАХІДНИХ СЛОВ'ЯН (1991–2000-НІ РР.)
В УКРАЇНСЬКІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

*Social History of Southern and Western Slavs (1991–2000)
in Ukrainian Educational Literature*

У статті проаналізовано соціальні аспекти життя західно- і південнослов'янських спільнот на шляху формування ринкової економіки та становлення демократії в дзеркалі навчальної літератури для вищих навчальних закладів України. Встановлено, що, попри фрагментарність звернень до соціальної історії, вони виявляються необхідними для розкриття драматизму доби. Обґрунтовується теза, що інвазії у предметно-тематичне коло соціальної історії досліджуваних спільнот мали як прикладний, так і науковий характер.

Ключові слова: історіографія, підручники, сучасна історія, західні та південні слов'яни, Центральна-Східна Європа.

The slavic community played and still is playing a significant role in forming European civilization and the geopolitical situation on the continent. The pur-

pose of the study is to reveal the scientific and methodological foundations and the basic tendencies in its coverage in the educational literature for Ukrainian higher educational institutions devoted to the social history of the Western and South Slavic communities of Central and Eastern Europe (CEE) during the post-socialist era (1991–2000s).

The research method of historiographical analysis was mainly applied to the set of the given textbooks. The author strongly opines that the evolution and diversity of societies and public relations hold the priority within the extreme diversity of areas in the recent interpretation of the issues such as gender history, labor history, history of memory, family history, urban studies, history of everyday life, etc.

The author concludes that the issues that the national and regional challenges Slavic communities faced with were mostly neglected by the authors of the textbooks. The evolution of Slavic states is depicted through the reproduction of political processes, whereas some aspects of social life are still reflected in the books for the higher educational institutions. For instance, such concerns as revolutions of 1989–1991, the social toll caused by the rejection of the “socialist choice”, the reflection of the general situation of instability and change, the state of social consciousness, the problems of refugees, the reflection of the socio-psychological aspects of ethnic-social conflicts and the elucidation of their roots, and the human economic activity were highlighted in the textbooks. The reflection of the history of Slavic communities is important to analyze when illustrating the dramatic nature of the transitive era and the subsequent historical time in the life of the Slavic communities of the region. The diversity of interpretations of the social life is complex and reflects ambiguous views on the historical transformations that national collectives of the European continent have undergone during the contemporary era. Given this the scientific and methodological content of educational editions are corrected continuously year after the year, therefore, the dynamic transformation also constitutes a priority for further scientific study.

Keywords: historiography, textbooks, modern history, western and southern Slavs, Central and Eastern Europe.

Слов'янські спільноти, які є одними з найчисленніших етносів Європи, відігравали та відіграють суттєву роль у формуванні європейської цивілізації та геополітичного становища на континенті. Безсумнівно, що вивчення минулого й сьогодення слов'янських народів багато значить для розуміння історичного процесу й адекватного тлумачення внеску слов'янства в загальнолюдські надбання. Проте вирішити це завдання неможливо без навчальної літератури — посібників, підручників, хрестоматій, де закладається підґрунтя для з'ясування змісту наукових досліджень. Аналіз навчальних видань для всіх ланок історичної освіти від початкової до вищої завжди актуальний з огляду на безперервне оновлення наукового знання. Відсутність тако-

го аналізу унеможлиблює модернізацію та вдосконалення історичної освіти загалом і для вищої школи зокрема, здолання розриву між нагромадженим гуманітарним знанням та його засвоєнням і практичним застосуванням.

Загально визнано, що навчальні видання у історіографічному процесі займають своє місце та відіграють роль історіографічного джерела. Типовими особливостями видових ознак історіографічних джерел на тлі інших є те, що з одного боку вони фіксують інформацію щодо історіографічних досліджень (у даному разі в славистиці), а з іншого — є доробком цих досліджень (Колесник, І. 2013, с. 62). У національній академічній традиції висвітлення історичного досвіду слов'янських спільнот на сторінках навчальних видань для закладів вищої освіти є сталою тенденцією. З'явилися навіть посібники, присвячені окремим його сторінкам (наприклад: Самчук, В. І. 2002; Миколенко, Д. В. 2011). Доведено, що з кінця ХХ ст. українська історична наука вирішує доволі складне завдання — одночасного пошуку «власного обличчя» та «вписування в світове історіописання». щоб подолати відставання українського історичного знання від світових взірців (Зашкільняк, Л. О. 2016, с. 18). Цілком очевидно: зазначений процес не міг опосередковано не віддзеркалитися на контенті навчальної літератури. В академічних колах України ще з початку 1990-х рр. у зв'язку з крахом соціалізму на європейському континенті сформувалося чітке усвідомлення того, що необхідно стверджувати нові концептуальні засади підручників, зокрема щодо минулого й сьогодення південних та західних слов'ян. У цьому зв'язку слід розглядати появу 1995 р. першого в пострадянській Україні навчального посібника, спеціально присвяченого досвіду слов'янських країн 1944–1995 рр., за редакцією В. І. Ярового (Яровий, В. І. & Антонюк, С. І. & Чепусов, А. Т. 1995). До першої половини 1990-х рр. належать і перші спроби теоретично обґрунтувати нові підходи до змісту навчальної літератури з історії слов'янських етносів регіону ЦСЄ, тому не віддзеркалено багато аспектів їх сучасного буття (Алексєєв, Ю. М. 1992, с. 80–83; Алексєєв, Ю. М. & Кравченко, Н. М. & Павленко, В. В. 1993, с. 86–94; Мітряєв, А. І. та ін. 1992, с. 109–115).

Спостереження й висновки автора спираються на дослідження контенту підручників і посібників, що побачили світ у 1995–2000-х рр. Частина їх (наприклад: Самчук, В. І. 2002; Рудько, С. О. 2010; Черній А. І. & Черній В. А. 1999; Кріль, М. М. 2006) з огляду на місце видання й тираж виявилися недоступними. Адже вони одразу ж перетворилися на бібліографічну рідкість. Проте на з'ясування загальних тенденцій у висвітленні соціального буття слов'янських спільнот ЦСЄ це принципово вплинути не може. Низка начальних видань з'ясовувала історичний шлях південних і західних слов'ян у межах регіону ЦСЄ або континенту (Яровий, В. І. 1996; Яровий, В. І. 1997; Яровий, В. І. 2005; Яровий, В. І. & Антонюк, С. І. & Чепусов, А. Т. 1995; Пугач, Є. П. та ін. 1998; Кріль, М. М. 2008; Зашкільняк, Л.,

ред. 2001) чи глобального світу (Горбань, Ю. А., ред. 2003; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2015; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004; Іваницька, О. П. 2003; Орлова, Т. В. 2017; Орлова, Т. В. 2008). Усі видання пройшли експертизу науково-педагогічної громадськості та були схвалені в Міністерстві освіти та науки (назви цієї установи змінювалися), що опосередковано засвідчувало позицію держави стосовно змісту історичної освіти.

Загально відомо, що посткомуністичний досвід слов'янських спільнот ЦСЄ привертав і привертає увагу широкого кола фахівців у різних галузях соціогуманітарного знання, політологів не тільки в країнах регіону, але й за його межами. Українські дослідники теж виявляють значний інтерес до вивчення та викладання історії слов'янських країн. Академічні центри славістичних досліджень у Харкові, Києві, Одесі, Львові сформувалися ще в ХІХ ст. У сучасній Україні традиція цих досліджень набула подальшого розвитку. Фахівці з історії народів ЦСЄ, зокрема західних і південних слов'ян, працюють у закладах вищої освіти та наукових установах не тільки зазначених міст, але практично в усіх регіонах. Отже, кадровий потенціал цілком достатній для створення актуального науково-методичного контенту навчальної літератури з проблеми, винесеної в назву. Глибока та стала традиція славістичних досліджень в Україні, безсумнівно, посприяла вирішенню завдання викладу сучасного буття слов'янських етносів у навчальних виданнях. Проте попри різноманіття тематичної спрямованості розвідок, присвячених сьогодні південних і західних слов'ян, проблема, винесена в назву, незважаючи на її актуальність, іще не знайшла віддзеркалення в українській науковій традиції.

Мета роботи: не претендуючи на всебічний соціальний аналіз історичного досвіду посткомуністичної доби південних і західних слов'ян на підґрунті вивчення доступної автору навчальної літератури для закладів вищої освіти України розкрити її науково-методичний контент щодо соціальної історії західно- та південнослов'янських спільнот Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) 1991–2000-х рр., спираючись на контент-аналіз та історіографічний аналіз з'ясувати основні тенденції у її висвітленні.

Пізнавальні можливості соціальної історії в адекватному розумінні не тільки минулого, але й сучасності слов'янських етносів ЦСЄ надзвичайно широкі. Вони базуються на зв'язку теоретичних досліджень із соціальною історією з практикою історичного процесу. На сьогодні вітчизняні дослідники з'ясували та визначили провідні принципи й ідеї соціальної історії як течії в історичній науці. Загально відомо, що дослідницька програма соціальної історії постійно еволюціонувала та еволюціонує. Зокрема, в другій половині 1960-х рр. з'явилася парадигма «нової соціальної історії» (Горобець, В. М. 2010, с. 439). З кінця 1970-х рр. стверджується соціальна історія сучасності (Чеканцева, З. А. 2018, с. 12) Зараз у сферу уваги соціаль-

ної історії потрапляють не тільки соціальні структури та процеси, але й те, як соціальна реальність екстраполюється на свідомість, менталітет, цінності людей — носіїв того чи іншого історичного процесу, як вони усвідомлюють соціокультурні явища, сучасниками котрих стали, їх соціальний досвід і таке інше. Проте спроби визначити межі предметно-тематичного поля соціально-історичних розвідок, пропри їх численність, на сьогодні вважаються безперспективними (Репина, Л. П. 2009, с. 13) з огляду на постійне поглиблення спеціалізації досліджень і дроблення на окремі субдисципліни (культурна й соціальна антропологія, етноісторія, демографічна історія, усна історія, історична екологія, історія асоціальних явищ, соціальна історія релігії, локальна історія, історія побуту та повсякдення, історія родини, гендерна історія, історія дитинства, історія культурності, історія праці й громадської діяльності, тощо). У цьому зв'язку закономірно, що брак єдиної методологічної платформи соціальної історії надає широкі можливості вибирати соціальні явища, які є маркерами для визначення стану суспільства на певних етапах його розвитку, залежно від мети викладення його історичного буття (Строкин, С. И. 2016). Отже, віддзеркалюючи посткомуністичну добу в житті слов'янських країн, автори начальних видань тією чи іншою мірою «приречені» звертатися до різноманітних за змістом дослідницьких програм соціальної історії. На тлі постійного оновлення фактографії за умов незавершеності політичних процесів, коли передчасно було визначати результати, зазначені звернення давали змогу уточнювати їх зміст і спрямованість.

З іншого боку, тематична спрямованість і мета навчальних видань визначає, наскільки повно віддзеркалено сюжети з соціальної історії слов'янських країн ЦСЄ для з'ясування досвіду їх розвитку протягом 1990-х — 2000-х рр. З початку 2000-х рр. постсоціалістична доба — отже, й питання її соціальної історії — у розвитку західних та південних слов'ян стали висвітлювати в межах концепту «Центрально-Східна Європа», тобто долаючи етнонаціональні кордони. В такий спосіб у навчальних виданнях було зафіксовано зміни їх геополітичного становища. Зазначені зміни відбулися у зв'язку з задекларованим розширенням ЄС і НАТО на Схід Європи. Зміст концепту «Центрально-Східна Європа» трактувався по-різному залежно від політичних обставин (Лешкович, Н. О. 2016; Поп, І.-А. 2015; Криль, М. М. 2008, с. 4; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2001, с. 49–50) та національної наукової традиції. За спостереженнями українського історика І. Колесник, у дискурсі українських істориків пострадянського періоду зазначений концепт функціонує як ментальний продукт. Критерієм його конструювання є поширення провідних цивілізаційних ідей, які сформували суспільну свідомість мешканців, а також головні міжнародні події, що позначилися на долі держав і націй (Колесник, І. 2013, с. 439). Отже, саме розуміння історико-географічного конструкту ЦСЄ, як воно ствердилося в українській гуманітаристи-

ці, передбачає апеляцію не тільки до економічних та політичних реалій, але й до суспільних трансформацій, предметного поля соціальної історії при висвітленні сучасного досвіду слов'янських країн регіону на сторінках навчальних видань.

Інвазії в соціальну історію мали місце, хоча сьогодення південних і західних слов'ян традиційно висвітлювали як їх політичну історію. Попри фрагментарність, вони не тільки відігравали роль засобу конкретизації транзитивних процесів, але й давали змогу з'ясувати їх соціальну вартість та наслідки: адже так чи інакше торкалися позаполітичних та позаекономічних взаємодій і явищ. Ідеться про революції 1989–1991 рр., війни та конфлікти (на теренах колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії), що традиційно пов'язано з предметом соціальної історії в межах найбільш загальної дефініції. Поза увагою не залишилися стан масової свідомості, соціальна поведінка та її нематеріальні мотиви, етнічні конфлікти й етнодемографічні процеси, конфесійний чинник, привнесені в історичні дослідження завдяки пошукам «нової соціальної історії». Соціокультурне обличчя національних колективів, як правило, не віддзеркалювалося на сторінках підручників. Винятком стали кілька видань. Серед них — авторський навчальний посібник М. М. Кріля (Кріль, М. М. 2008, с. 187–188, 201, 229, 265–269). До речі, це єдине навчальне видання, де представлено сьогодення єдиного бездержавного слов'янського етносу — лужицьких сербів (Кріль, М. М. 2008, с. 261–269) у статусі національної меншини в Німеччині. Також соціокультурну традицію південних і західних слов'ян у тій формі, як вона збереглася на початок ХХІ ст., фрагментарно виклав В. І. Яровий (Яровий, В. І. 2005, с. 127, 229–230, 365, 635, 644–645). У зазначених виданнях йшлося про надбання в цій галузі у Словаччині (Кріль, М. М. 2008, Яровий, В. І. 2005), Словенії, Хорватії (Кріль, М. М. 2008), Болгарії, Македонії, Польщі, Чехії (Яровий, В. І. 2005).

До дослідницьких програм соціальної історії зверталися різними шляхами: через не тільки постійне осучаснення фактографії, але й висвітлення досвіду слов'янських спільнот регіону 1990-х — 2000-х рр. на підґрунті полідисциплінарного підходу (що найпоспідовніше втілено в навчальних посібниках Т. В. Орлової (2017), М. М. Кріля (2008), залучення понятійного апарату й надбань суміжних з історією соціогуманітарних галузей знання, персоніфікацію політичних процесів.

В історію південних і західних слов'ян повернулася людина. «Безіменну» людину було представлено через характеристику масових рухів. Адже вони давали змогу визначити, наскільки суспільство пристосувалося до нових умов. Масові рухи озцінювалися як вирішальний фактор створення нової соціальної реальності в демонтажі комунізму, за умов наступу лівих партій у Болгарії в 1994–1996 р. (Зашкілляк, Л., ред. 2001, с. 588; Газін, В. П. & Копи-

лов, С. А. 2004, с. 107) та Польщі в 1993–1994 рр. (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 588; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 107), «автократичної самоізоляції» (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 588) 1991–1998 рр. у Словаччині (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 588; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 462), в Союзній Республіці Югославія, коли 2000 р. було покладено край правлінню С. Мілошевича (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 589), 1997 р. в Чехії (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 608; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 459; Кріль, М. М. 2008, с. 249; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 396) під час виступів проти соціальної політики уряду, в Македонії 1992 р. у зв'язку з вирішенням питання про міжнародне визнання країни (Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 433). Було звернено увагу на стан суспільної свідомості як маркер соціальних змін. Окремі навчальні видання вказують на масові настрої ейфорії, які з'явилися на тлі революцій 1989–1991 рр., та ілюзорні очікування швидкого розв'язання всіх суспільних проблем, що накопичувалися десятиліттями (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 588; Яровий, В. І. 1997, с. 212; Орлова, Т. В. 2017, с. 220). Вочевидь, ці ілюзії виявилися поза матеріальною складовою в мотивації соціальної поведінки більшості населення слов'янських країн регіону. Соціально-історичні й соціально-психологічні аспекти, які визначали загалом позицію національного колективу при народженні нових слов'янських держав у регіоні в досліджуваній період, докладно з'ясовуються у зв'язку з ліквідацією Чеської та Словацької Федеративної Республіки (Яровий, В. І. 1997, с. 239, 242; Яровий, В. І. 1996, с. 345–346; Яровий, В. І. 2005, с. 627, 623, 624) і розпадом Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 429, 441, 442; Яровий, В. І. 1997, с. 266; Яровий, В. І. 1996, с. 399; Яровий, В. І. 2005, с. 745, 764–765, 778, 779; Кріль, М. М. 2008, с. 221).

На відміну від видань радянської доби, в частині текстів мала місце персоналізація історичних змін завдяки залученню біографічних даних тих національних лідерів, які були висунуті масовими рухами у найбільш драматичні періоди життя національних колективів. Вони були носіями провідних тенденцій і визначали формування громадської думки. В цьому зв'язку зауважувалося, що їх типовою ознакою, як правило, була відсутність негативного досвіду адміністрування за умов тоталітаризму (Газін, В. П. & Копилов, А. С. 2004, с. 49). Зрозуміло, що їх визначення серед надзвичайного різноманіття на тлі попередньої доби громадських і політичних течій у буремний період першої половини 1990-х рр. потребувало від авторів неабияких академічної культури й аналітичних здібностей. До кола лідерів, з якими асоціювалися епохальні зміни сучасності на сторінках підручників, зазвичай відносили В. Гавела (Чехословаччина) (Яровий, В. І. 1997, с. 198; Яровий, В. І. 2005, с. 619; Яровий, В. І. 1996, с. 342; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 336, 337; Газін, В. П. & Копилов, А. С. 2004, с. 49), В. Меч'яра (Словаччина) (Яровий, В. І. 1997, с. 243; Яровий, В. І. 2005, с. 636, 638; Яровий, В. І. 1996, с. 346;

Кріль, М. М. 2008, с. 178), Л. Валенсу (Польща) (Яровий, В. І. 1997, с. 219–220; Яровий, В. І. 2005, с. 348, 350; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 312; Орлова, Т. В. 2017, с. 331; Кріль, М. М. 2008, с. 132; Газін, В. П. & Копилов, А. С. 2004, с. 49), Ж. Желева (Яровий, В. І. 1997, с. 226; Яровий, В. І. 2005, с. 116–117; Кріль, М. М. 2008, с. 46; Яровий, В. І. 1996, с. 367; Газін, В. П. & Копилов, А. С. 2004, с. 149), Ф. Туджмана (Хорватія) (Яровий, В. І. 1997, с. 254; Яровий, В. І. 1996, с. 395), С. Мілошевича (Сербія) (Яровий, В. І. 1997, с. 256; Яровий, В. І. 2005, с. 783; Яровий, В. І. 1996, с. 398; Кріль, М. М. 2008, с. 162, 163). Зрозуміло, що на сторінках підручників неможливо було дотриматися всіх етапів дослідницької процедури, яка розкривала їх взаємодію з соціумом. Це відбувалося опосередковано через виклад неординарних соціальних процесів — революцій 1989–1991 рр., демонтажу соціалізму.

Сутність зазначених революцій досі чітко не з'ясована та визначається по-різному. В підручниках другої половини 1990-х рр. вони вважалися анти-тоталітарними, народними, антикомуністичними за змістом (Яровий, В. І. 1997, с. 185; Яровий, В. І. & Антонюк, С. М. & Чепусов, А. Т. 1995, с. 78), демократичними за спрямуванням (Яровий, В. І. 1997, с. 185). Ці визначення збереглися (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 584; Іваницька, О. П. 2003, с. 334; Газін, В. П. & Копилов, А. С. 2004, с. 48; Горбань, Ю. А. (ред.) 2003, с. 376). Їх складові уточнювали, але постійно наголошувалося на їх демократичності, народності. Було з'ясовано кілька моделей. Перша — «переговорна» (Польща), друга позначилася приходом до влади комуністів-реформаторів з поступовою зміною політичної системи (Болгарія), в третій поєдналися боротьба у вищій партійній еліті з масовими, загалом мирними виступами практично всіх соціальних верств (Чехословаччина) (Іваницька, О. П. 2003, с. 335; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 46–47; Яровий, В. І. 2005, с. 341). Однак автори не завжди визначали зміст революційних потрясінь у ЦСЄ (Кріль, М. М. 2008, Орлова, Т. В. 2017, с. 5). Натомість зводили їх до демонтажу комуністичних / тоталітарних режимів (Кріль, М. М. 2008, с. 43; Яровий, В. І. 2005, с. 5) або використовували узагальнену сталу характеристику, залучену в науковий обіг із публіцистики та засобів масової інформації на межі 1980-х — 1990-х рр., називаючи їх «оксамитовими» (Орлова, Т. В. 2008, с. 317; Горбань, Ю. А., ред. 2003, с. 378).

Зміст соціальних перетворень початку 1990-х рр. у слов'янських країнах ЦСЄ пояснювали з урахуванням людського досвіду попередньої доби та оцінювали як відмову від нього. На сторінках навчальних видань цей досвід польського, чеського, словацького, болгарського національних колективів, народів югославської федерації позначався термінами «тоталітаризм», «адміністративно-бюрократична система» (вже не соціалістичний вибір) (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 487, 453; Яровий, В. І. & Антонюк, С. М. & Чепусов, А. Т. 1995, с. 80; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 513; Орлова, Т. В. 2008, с. 317), «авто-

ритарно-планова розподільча система» (Яровий, В. І. 2005, с. 5, Яровий, В. І. 1996, с. 5). У подальшому в зв'язку з нагромадженням наукового знання про сучасний досвід країн регіону змінювався понятійний апарат. Його застосування свідчило про розширення меж поняття «соціальне», яке є одним з базових концептів соціальної історії на всіх етапах її розвитку. «Соціальне» функціонувало як «позаполітичне» та «позаекономічне». Йшлося про різні соціальні явища та процеси в межах предметного поля соціальної історії й уживалася відповідна наукова термінологія. Характеризуючи хід транзитивних процесів, первинні та вторинні наслідки соціальної модернізації, автори навчальних видань роблять акцент не тільки на поляризації суспільства та появі середнього класу. Стосовно соціального буття Польщі визначається межа соціального мінімуму (Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 368) й життєвий стандарт (Кріль, М. М. 2008, с. 139), звертається увага на актуалізацію соціального вчення католицької церкви (Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 369; Кріль, М. М. 2008, с. 136) та ролі Костьолу у відносинах суспільства та держави (Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 385; Яровий, В. І. 1996, с. 306; Кріль, М. М. 2008, с. 135, Газін, В. П. & Копилов, М. М. 2004, с. 285, 287, 288; Орлова, Т. В. 2017, с. 232, 250), спроби соціального партнерства через ухвалу «Пакту про державне підприємництво» (1993) (Яровий, В. І. 1996, с. 308), проринковий менталітет населення як фактор сприяння змінам (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 284) та економічний націоналізм у мисленні нового управлінського корпусу (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 284). Говорячи про досвід Чеської і Словацької Федеративної Республіки 1991 грудень — 1992 рр., автори вказували на низку негативних соціальних факторів — корумпованість, дезінтеграцію, відсутність загальних позитивних прагнень (Яровий, В. І. 1997, с. 239; Яровий, В. І. 2005, с. 623) — як перешкоду на шляху реалізації завдання побудови «інтелектуального та ... справді культурного суспільства», яке проголосив В. Гавел. Нерівність соціального захисту населення (Яровий, В. І. 1996, с. 345; Яровий, В. І. 1997, с. 239) та деяких стартових можливостей (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 454; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 394; Яровий, В. І. 1997, с. 346) виявилися позаекономічною і позаполітичною причиною її розпаду. Соціальний досвід чеського суспільства з утворенням Чеської Республіки (з січня 1993 р.) описано в термінах відносна «соціальна стабільність» першої половини 1990-х рр. (Яровий, В. І. 2005, с. 629; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. - 608; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 396), «людські ресурси» (для інтеграції до ЄС) (Яровий, В. І. 2005, с. 627), зміни в «структурній зайнятості населення та його соціальному становищі» (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 608; Кріль, М. М. 2008, с. 248). Стосовно Словацької Республіки (з січня 1993 р.) маркерами соціальних процесів були безробіття/зайнятість населення, його життєвий рівень (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 465; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 398; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 609; Кріль, М. М. 2008, с. 186; Яровий, В. І. 2005, с. 637), статус угорської мен-

шини (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 462; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 609; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 399; Кріль, М. М. 2008, с. 183, Яровий, В. І. 1997, с. 244; Яровий, В. І. 2005, с. 638), унійної та римо-католицької церкви (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 462; Кріль, М. М. 2008, с. 181, 184). Говорячи про соціальні аспекти буття болгарського суспільства, автори навчальних видань звертають увагу на безробіття та загострення соціальних суперечностей (Кріль, М. М. 2008, с. 51; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 409; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 108; Яровий, В. І. 1997, с. 228; Яровий, В. І. 2005, с. 122, 123; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 622) протягом усієї посткомуністичної доби, соціальні наслідки кризи фінансової системи (Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 408; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 107; Зашкільняк, Л. ред. 2001, с. 623), «хлібну кризу» 1996 р. (Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 409; Яровий, В. І. 1997, с. 229; Зашкільняк, Л. (ред.) 2001, с. 623; Орлова, Т. В. 2017, с. 299) щодо 1990-х рр., низьку народжуваність та масову еміграцію молоді за кордон (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 108; Яровий, В. І. 2005, с. 123; Орлова, Т. В. 2017, с. 302) у 2000-ні рр. Досвід розвитку більшості національних колективів, що входили до складу колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, як правило, з'ясувався на тлі її розпаду та збройних конфліктів у 1990-ті й подолання наслідків цього в 2000-ні рр. У цьому зв'язку превальювали мілітарні сюжети та з'ясувалися питання про статус біженців і етнічних меншин в іншонаціональному оточенні (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 626, 627, 635, 639; Яровий, В. І. 1997, с. 261, 264, 266; Яровий, В. І. 1996, с. 402, 405, 406; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 500, 505, 507, 519, 524, 532, 534; Кріль, М. М. 2008, с. 222–223; Яровий, В. І. 2005, с. 772, 775, 781, 786–787; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 429, 431, 432, 435, 441), етнічні та етно-конфесійні конфлікти (Яровий, В. І. 1997, с. 262, 263; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 500, 508, 528; Кріль, М. М. 2008, 222–223; Яровий, В. І. 2005, с. 745, 766, 778; Пугач, Є. П. та ін. 1998, 436, 459), показники працевлаштованості населення та його життєвий рівень (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 627, 629; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 495, 515; Кріль, М. М. 2008, с. 200, 221, 224, 228; Зашкільняк, Л., ред. 1998, с. 429, 431, 452, 453–454). Стосовно Республіки Словенія вказувалося не стільки на роль військових конфліктів, скільки на роль соціальних чинників у становленні державності. Зокрема, висока соціальна та конфесійна однорідність населення вважалася фактором, який стабілізував розвиток молоді держави (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 513; Кріль, М. М. 2008, с. 194–195; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 425).

Отже, на сторінках навчальних видань мали місце звернення до суміжних з історією соціо-гуманітарних наук при висвітленні сучасної соціальної історії слов'янських спільнот. Відповідний цим наукам понятійний апарат, залучений до контенту навчальних видань, почасти характеризував відносини, пов'язані з етно-соціальними процесами, економічною діяльністю

населення, взаємодією з державою, соціальними наслідками транзитивних процесів та економічних перетворень, воєнних дій, — тобто складовими, які безпосередньо впливають на суспільну свідомість. При цьому дефініції не набували додаткових конотацій, а вживались у сталому розумінні. Це особливо важливо: адже традиція залучення частини з них — соціальний мінімум, дезінтеграція суспільства, економічний націоналізм, конфесійна однорідність населення, тощо — в науково-методичний контент української навчальної літератури з історії південних та західних слов'ян тільки закладалася. Почасти саме так реалізувалося вже згадане актуальне для національної історичної науки завдання: «вписування в світове історіописання» (Зашкільняк, Л. О. 2016, с. 18).

Слід зауважити, що, говорячи про початковий етап докорінних змін у житті слов'янських спільнот, лише окремі навчальні видання згадували про соціальну вартість трансформацій та вважали її занадто високою (Яровий, В. І. 2005, с. 354, 1997, с. 213; Яровий, В. І. 1997, с. 213; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 588, 590; Орлова, Т. В. 2017, с. 220). Проте загалом єдиної думки про соціальні результати історичного досвіду слов'янських країн 1990-х — початку 2000-х рр. на сторінках навчальних видань, які порушували це питання, не склалося. Зазначена обставина обумовлена не тільки метою й завданнями конкретної початкової дисципліни, де йдеться про їх розвиток. Іноді ще було передчасно говорити про нього (залежно від року видання): адже соціальні результати того чи іншого суспільного процесу можуть бути «розтягнені» в часі. У цьому зв'язку виявляється, що найбільш вичерпна їх характеристика знайшла віддзеркалення там, де реалізовано переваги полідисциплінарного (міждисциплінарного/субдисциплінарного) підходу при викладенні різних за змістом курсів гуманітарних наук. Деякі автори прямо заявляють свою позицію щодо його доцільності (Орлова, Т. В. 2017, с. 2). Інша група звертається до нього фрагментарно, апелюючи, наприклад, до результатів соціологічних опитувань (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 588; Яровий, В. І. 2005, с. 625; Яровий, В. І. 1997, с. 240; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 458) або використовуючи різного роду статистичні дані (Зашкільняк, Л. (ред.) 2001, с. 590; Яровий, В. І. 2005, с. 625, 1997, с. 213, 240; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2015, с. 31, 184, 242; Кріль, М. М. 2008, с. 236, 237) чи надбання етноїсторії (Кріль, М. М. 2008, с. 265, 268) й соціології націй, коли йдеться про з'ясування етністоричних причин кризи та розпаду югославської федерації (Яровий, В. І. 2005, с. 736, 739; Яровий, В. І. 1997, с. 246–249; Яровий, В. І. 1996, с. 389–391; Яровий, В. І. & Антонюк, С. І. & Чепусов, А. Т. 1995, с. 133; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 418; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 586, 587, 626, 629, 637, 638; Кріль, М. М. 2008, с. 54, 101, 225, 436, 441–444; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 29, 488), розпаду Чеської і Словацької Федеративної Республіки (Яровий, В. І. 1997, с. 234–237; Яро-

вий, В. І. 1996, с. 345; Яровий, В. І. & Антонюк, С. І. & Чепусов, А. Т. 1995, с. 119; Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 589), етноконфесійну ситуацію в Словачській Республіці (Кріль, 2008, с. 182–184; Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 462; Яровий, 1997, с. 244; Пугач, Є. П. та ін. 1998, с. 399; Яровий, 2005, с. 638) та Чеській Республіці (Кріль, М. М. 2008, с. 242, 243). На парадоксальний результат соціального досвіду спільнот південних і західних слов'ян звернула увагу Т. Орлова: «Руйнуючи “стару систему”..., суспільство, яке прагнуло більшої соціальної справедливості, стало ще більш економічно і соціально стратифікованим» (Орлова, Т. В. 2017, с. 220). З іншого боку підкреслюється, що навіть кризові ситуації, негативні соціальні процеси, невідповідність соціальних очікувань маси населення реальним соціальним змінам та ін. не примусили звернути з обраного шляху (Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004, с. 48). «Тектонічні зміни... в суспільній свідомості привели» до принципових та незворотних результатів — «переорієнтації з колективістських на індивідуалістичні стереотипи громадської поведінки» (Зашкільняк, Л., ред. 2001, с. 589).

Жодне з аналізованих видань не оминувало увагою асоціальні явища, якими супроводжувалися транзитивні процеси — безробіття, невпевненість у завтрашньому дні. Опосередковано це слугує поясненням причин ностальгії за «соціалістичним» минулим тієї частини населення, для котрої попередня доба була втіленням стабільності. Серед результатів соціального розвитку національних колективів південних і західних слов'ян, які в 1990-х — 2000-х рр. формували нові держави, вказується на зміни у їх самосвідомості. Однак про це згадується на сторінках лише одного з аналізованих навчальних посібників (Кріль М. М., 2008). У зв'язку з сьогоденням Чорногорії йшлося про зміну співвідношення між сербами та чорногорцями на користь останніх і зміцнення самоусвідомлення чорногорців (Кріль, М. М. 2008, с. 260), появу нової етнічної самоідентифікації — мораванин — у Чеській Республіці (Кріль, М. М. 2008, с. 242).

Таким чином, контент української навчальної літератури віддзеркалив один з базових принципів соціальної історії — принцип соціального підходу. Як вторинні жанри наукової комунікації підручники та посібники містили певні (попри їх фрагментарність) відомості з соціальної історії слов'янських країн. Ця інформація мала як прикладний, так й науковий характер. Інвазії в соціальну історію слугували перш за все засобом деталізації політичних процесів. Опосередковано навчальні видання зафіксували пізнавальні результати дослідницької діяльності науковців як пов'язані з сучасним їм людським досвідом західно- та південнослов'янських спільнот. У висвітленні сучасних подій, попри активне звернення практично всіх авторів до закономірностей транзитивних процесів у викладі посткомуністичної доби, слід визнати брак загальної концепції щодо стану суспільств західно- та південнослов'янських спільнот, які вже вирішили завдання всту-

пити до НАТО та Європейського Союзу. Поза будь-якими сумнівами, наявність такої концепції сприяла б з'ясуванню актуального та важливого питання щодо формування нових ідентичностей на теренах регіону. Як засвідчив аналіз навчальних видань, можливості соціальної історії у вирішенні завдання науково обгрунтовано, логічно та несуперечливо викладати сучасну історію слов'янських країн ЦСЄ залучено недостатньо. Слідування методологічним підходам соціальної історії, яке може поєднуватися з різними ідейними переконаннями, було б продуктивним та сприяло б розумінню сьогодення спільнот західних та південних слов'ян у ширшому соціальному контексті. Звернення до дослідницьких програм і тематичного поля соціальної історії у висвітленні сучасного буття слов'янських країн ЦСЄ не тільки урізноманітнює уявлення про закономірності транзитивних процесів загалом, але й наближає до розуміння характеру та потреб їх суспільного розвитку (як він закодований на сторінках навчальних видань) після вирішення завдань перехідної доби. Саме це може бути однією з перспектив вивчення теми, винесеної в назву. Окрім того, зміст навчальних видань дає підстави почати реконструювати зміни уявлень про слов'янські країни регіону в українському академічному середовищі 1991–2000-х рр., що теж видається актуальним напрямом дослідження.

Алексєєв, Ю. М. 1992. Деякі проблеми викладання і вивчення історичних дисциплін у педагогічному вузі. *Український історичний журнал*. № 7–8. С. 80–83.

Алексєєв, Ю. М. & Кравченко, Н. М. & Павленко, В. В. 1993. Теоретичні засади курсу історії слов'янських народів в українській вищій школі. *Український історичний журнал*. № 10. С. 86–94.

Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2015. *Новітня історія країн Європи та Америки на початку ХХІ ст.* Кам'янець-Подільський: КПНУ імені Івана Огієнка.

Газін, В. П. & Копилов, С. А. 2004. *Новітня історія країн Європи та Америки. 1945–2002 роки.* Київ: Либідь.

Горбань, Ю. А. (ред.) 2003. *Історія сучасного світу. Соціально-політична історія ХV–ХХ століть.* Київ: Вікар.

Горобець, В. М. 2010. Нова соціальна історія. *Енциклопедія. Історія України*. Т. 7. Мл — О. Київ: Наукова думка. С. 439–440 [Online]. Available at: <https://cutt.ly/HjYHsyf>

Зашкільняк, Л. О. 2016. Про свободу і обмеження в пізнанні минулого: українська історіографія на початку ХХІ століття. *Харківський історіографічний збірник*. Вип. 15. С. 14–27.

Зашкільняк, Л. (ред.) 2001. *Історія Центрально-Східної Європи*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

Іваницька, О. П. 2003. *Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002)*. Вінниця: Фоліант.

Колесник, І. 2013. *Українська історіографія. Концептуальна історія*. Київ: НАН України. Інститут історії.

Кріль, М. М. 2008. *Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ — початок ХХІ ст.)*. Київ: Знання.

Лешкович, Н. О. 2016. Конструювання концепту «Центрально-Східна Європа» в історіографічних дискурсах ХХ — початку ХХІ ст. *Дриновський збірник / Дриновски сборник*. Т. IX. С. 275–286.

Мітряєв, А. І. & Пугач, Є. П. & Страшнюк, С. Ю. & Чернявський Г. Й. 1992. Яким має бути підручник «Історія західних та південних слов'ян» для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України. *Відродження мов і культур західних та південних слов'ян в Україні*. Київ: Вежа. С. 109–115.

Миколенко, Д. В. 2011. *Македонське питання у 1878–1919 рр.* Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Орлова, Т. В. 2017. *Сучасна політична історія країн світу*. Київ: Ніжин: Лисенко М. М.

Орлова, Т. В. 2008. *Історія сучасного світу. ХV–ХХІ століття*. Київ: Вікар.

Пугач, Є. П. та ін. 1998. *Історія західних та південних слов'ян*. Харків: Око.

Рєпина, Л. П. 2009. «Новая историческая наука» и социальная история. Москва: Издательство ЛКИ.

Строкин, С. И. 2016. Социальная история: выбор методологии исследования. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/FjYHfxb> [Дата звернення: 26. 06. 2019].

Чеканцева, З. А. 2018. Антропологизация историографии: идентичность историка в ХХ в. *Електронний науково-образовательний журнал «Історія»*. Т. 9. Вып. 8 (72). DOI:10.18254S0002438-0-1 [Дата звернення: 13.12.2018]

Яровий, В. І. & Антонюк, С. І. & Чепусов, А. Т. 1995. *Історія новітнього часу країн Центральної та Південно-Східної Європи. 1944–1994*. Дніпропетровськ: Промінь.

Яровий, В. І. 1996. *Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст.* Київ: Либідь.

Яровий, В. І. 1997. *Новітня історія країн Східної Європи. 40-і — 90-і рр. ХХ ст.* Київ: Либідь

Яровий, В. І. 2005. *Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ ст.* Київ: Генеза.

Pop, I.-A. 2015. Law and Regulation in Eastern Europe, 16–20 century. *Proceeding of ICSH 2015. Jinan. RT15*. Jinan. CD-ROM, 12 cm. System requirements: Are lacking. Title on CD case.

Aleksyeyev, Yu. M. 1992. Deyaki problemy vykladannya i vyychennya istorychn`x dyscyplin u pedagogichnomu vuzi [Some Problems of Teaching and Studying Historical Disciplines at a Teacher-Training University]. *Ukrayins`kyj istorychnyj zhurnal (UIZh)*. № 4. S. 80–83. [in Ukrainian]

Aleksyeyev, Yu. M., & Kravchenko, N. M., & Pavlenko, V. V. 1993. Teoretychni zasady kursu istoriyi slov`yans`kych narodiv v ukrayins`kij vyshnij shkoli [The Theoretical Principles of the Course of the History of Slavic Peoples in the Ukrainian Higher Institutes of Learning]. *UIZh*. № 10. S. 86–94. [in Ukrainian]

Gazin, V. P. & Kopylov, S. A. 2015 *Novitnyia istoriya krayin Yevropy ta Ameryky na pochatku XXI st. [The Contemporary History of Europe and America at the Beginning of the XXI Century]*. Kamenets-Podil`s`kyj: KPGP Ivan Ohienko. [in Ukrainian]

Gazin, V. P. & Kopylov, S. A. 2004. *Novitnyia istoriya krayin Yevropy ta Ameryky (1945–2002 roky) [The Modern History of Europe and America (1945–2002)]*. Kyiv: Lybid`. [in Ukrainian]

Горбан` , Y. A. (Ed.). 2003. *Istoriya suchasnogo svitu. Social`no-politychna istoriya ХV–ХХ stolit` [The History of the Modern World. Socio-Political History of ХV–ХХ Centuries]*. Kyiv: Vika. [in Ukrainian]

Horobets, V. M. 2010. «Nova sotsialna istoriia» [«New Social History»]. Entsyklopediia. Istoriiia Ukrainy, T. 7: Ml — O. Kyiv: Naukova dumka. S. 439–440. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/HjYHsyf> [in Ukrainian]

Zashkil'nyak, L. O. 2016. Pro svobodu i obmezhenyia v piznanni mynulo: ukrayins'ka istoriografiya na pochatku XXI stolittya [On Freedom and Limitations on the Knowledge of the Past: Ukrainian Historiography at the Beginning of the XXI-st Century]. Kharkivs'kyi istoriografichnyj zbirnyk. № 15. S. 13–27. [in Ukrainian]

Zashkil'nyak, L. (Ed.). 2001. Istoriiia Central'no-Sxidnoyi Yevropy [The History of Central and Eastern Europe]. L'viv: L'vivs'kyej nacional'nyj universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian]

Ivanyts'ka, O. P. 2003. Novitnyia istoriia krayin Yevropy ta Ameryky (1945–2002) [The Modern History of Europe and America (1945–2002)]. Vinnytsa: Foliant. [in Ukrainian]

Kolesnik, I. I. 2013. Ukrayins'ka istoriografiya. Konceptual'na istoriia [Ukrainian Historiography as Conceptual History]. Kyiv: Nacional'na akademiia nauk Ukrainy, Instytut istoriiv Ukrainy. [in Ukrainian]

Kiril', M. M. 2008. Istoriiia krayin Central'no-Sxidnoyi Yevropy` (kinets` XX — pochatok XXI st.) [The History of Central and Eastern Europe (end of the 20th — beginning of the 21st Cent.)]. Kyiv: Znannya. [in Ukrainian]

Leshkovych, N. O. 2016. Konstruyuvannya konceptu «Central'no-Sxidna Yevropa» v istoriografichny`kh dy'skursakh XX — pochatku XXI st. [The Constructoin of the Concept «Central-Eastern Europe in the Historical Discourses of the 20th — Early 21st Century»]. Drynovs'kj zbirnyk — Drynovsky collection. T. IX. S. 275–286. [in Ukrainian]

Mitryayev, A. I. & Pugach, Ye. P. & Strashnyuk, S. Yu. & Chernyavs'kyj, G. J. 1995. Yakym maye buty pidruchnyk «Istoriiia zaxidnyh ta pivdenyih slovyan» dlya studentiv istorichnyx fakul'tetiv vyshhyx navchal'nyx zakladiv Ukrainy [What Should be the Textbook «History of Western and Southern Slavs» for Students of Historical Faculties of Higher Educational Institutions of Ukraine]. Vidrodzhenyia mov i kul'tur zakhidnyx ta pivdennykh slov'yan v Ukraini Kyiv: Vezha. S. 109–115. [in Ukrainian].

Orlova, T. V. 2017. Suchasna politychna istoriia krayin svitu [The Modern Political History of the World]. Kyiv: Nizhyn: Lysenko M. M. [in Ukrainian]

Mykolenko, D. V. Makedons'ke Pytannya u 1978–1919 rr. [The Macedonian Question in 1978–1919]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv national university. [in Ukrainian]

Orlova, T. V. 2008. Istoriiia suchasnogo svitu. XV–XXI stolittya [The History of the Modern World]. Kyiv: Vikar. [in Ukrainian]

Pugach, Ye. P. et al. 1998. Istoriiia zakhidnykh ta pivdennykh slov'yan [The History of the Western and Southern Slavs]. Kharkiv: Oko. [in Ukrainian]

Repina, L. P. 2009. «Novaya istoricheskaya nauka» i sotsialnaya istoriia [«New History» and Social History]. Moscow: LKI Publishers. [in Russian]

Strokin, S.I., 2016. Sotsialnaya istoriia: vybor metodologii issledovaniya [Social history: the choice of a research methodology]. In: Zhurnal nauchnykh publikatsiy aspirantov i doktorantov. [Online]. Available at : <https://cutt.ly/FjYHfxb> [Accessed: 26.06.2019]. [in Russian]

Chekantsева, Z. A. 2018. Antropologizatsiya istoriografii: identichnost istorika v XX v. [Anthropologization of Historiography: the Identity of the Historian in the 20th Century]. Elektronnyy nauchno-obrazovatelnyy zhurnal «Istoriiia». T. 9. Vyp.8 (72) DOI:10.18254S0002438-0-1 [Accessed: 13.12.2018]. [in Russian]

Yarovyj, V. I. & Antonyuk, S. I. & Chepusov, A. T. 1995. Istoriiia novitnogo chasu krayin Centralnoyi ta Pivdenno-Skhidnoyi Yevropy. 1944–1994 [The History of the Modern Time of the Central and South Eastern Europe Countries. 1944–1994]. Dnipropetrovs'k: Promin'. [in Ukrainian]

Yarovyj, V. I. 1996. *Istoriya zakhidnykh ta pivdennykh slov'yan u XX st.* [The History of the Western and Southern Slavs in the 20th Century]. Kyiv: Lybid'. [in Ukrainian]

Yarovyj, V. I. 1997. *Novitnya istoriya krayin Skhidnoyi Yevropy. 40-i — 90-i rr. XX st.* [The Modern History of the Eastern Europe Countries. 40's and 90's of the 20th Cent.]. Kyiv: Lybid'. [in Ukrainian]

Yarovyj, V. I. 2005. *Novitnya istoriya Central'noyevropejskykh ta Balkans'kikh krayin. XX st.* [The Modern History of the Central European and Balkan Countries. The 20th Cent.]. Kyiv: Geneza. [in Ukrainian]

УДК 930:340.15](32)

DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220193

В. М. Щербатюк

ORCID 0000-0002-0952-3225

Національна академія внутрішніх справ

Є. С. Дурнов

ORCID 0000-0002-4249-9829

Національна академія внутрішніх справ

Ю. В. Сокур

ORCID 0000-0002-3957-7881

Національна академія внутрішніх справ

V. Shcherbatyuk

National Academy of Internal Affairs

Ye. Durnov

National Academy of Internal Affairs

Yu. Sokur

National Academy of Internal Affairs

**ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК
СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ:
СУЧАСНА ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ**

*State and Legal Development of the Ancient Egypt:
Modern National Historiography*

У статті на основі наукових праць сучасних вітчизняних учених висвітлено стан дослідження державно-правового розвитку Стародавнього Єгипту, з'ясовано джерельний комплекс дослідження, простежено основні напрями вивчення означеної теми та їх змістове наповнення, визначено коло питань, які потребують подальшого наукового осмислення.